

# 1943 /

## V BIRKENAU, NA JINÉ PLANETĚ

Těsně před Vánoci 1943 stála dvacetiletá Dina Gottliebová v Birkenau před dřevěnou stěnou baráku. Držela barvy a štětce. Přemýšlela, co namalovat.

Jednou se tahle scéna bude kreslit tužkou, zaznamenaná tuší a zvěčňí v počítačové animaci. Budou si o ní vyprávět uživatelé YouTube a fanoušci vzdělávacích disneyovských programů. Dina ji popíše ve svědectvích, zprávách, rozhovorech před kamerou a na mikrofon.

Nikdy jsme se nesetkaly. V roce 2001 jsem ji v dopise prosila o rozhovor, ale neodpověděla. V té době vedla spor se Státním muzeem Auschwitz-Birkenau, a tak pro ni asi bylo těžké uvěřit polské novinářce. O svém osudu ale vyprávěla mnoha jiným lidem. A jak to tak bývá v příbězích o nejdůležitějších životních okamžicích, občas přidávala nové detaily. Zemřela 29. července 2009.

Slova Diny Gottliebové jsem zapsala věrně. Pramenem, z něž čerpala, byla paměť. Ta vždycky není shodná s výčtem faktů v kalendáriu, takový už je charakter válečných svědectví. A určitě není úplná, v paměti si hodně necháváme pro sebe. Je proto méně věrohodná?

Historie žije z paměti. Umírá, když s ní přestává vést dialog.

„Řekla jsem si, že namaluju takovou verandu, jako kdybychom byli ve švýcarské chatě a dívali se na louku. A tak jsem nakreslila zelenou trávu, modré nebe a obláčky. A na verandě stylizované květiny v květináčích, tak plastické, že vypadaly jako živé. Děti se na mě dívaly. Chtěla jsem namalovat tu nejradostnější scénu, co znám. Už jsem se chystala nakreslit krávy a ovce, ale zeptala jsem se: ‚Co byste chtěly na louce?‘ Jednohlasně odpověděly: ‚Sněhurku a sedm trpaslíků.‘ Byl to film, který jsem v Praze viděla sedmkrát, než nás deportovali, protože mě zajímala technika animace. Byl také poslední, který viděly děti. Samy si vybraly scény. Postavy si pamatuju dobře, namalovala jsem Sněhurku tančící se Šmudlou, další trpaslíci skákali a tleskali. Šlo o to, aby se děti měly na co dívat, ne jen na prázdné stěny. S prosbou vymalovat vnitřek přišel Fredy Hirsch. Nejdřív jsem se zeptala: ‚Čím?‘ a on mě ujistil, že něco vymyslí.“

Fredy byl německý Žid s postavou atleta, sportovec a jistě i olympionik, kdyby býval mohl. Vedl mládežnickou sionistickou organizaci. Holky na něj letěly, ale měly smůlu, protože byl gay. Po přijetí rasových zákonů se přestěhoval do Československa, stal se instruktorem pražského klubu Hagibor. V roce 1941 byl deportován do terezínského ghetta.

Dina ho poznala o dva roky dříve v rodném Brně, kde se dostala na Akademii výtvarných umění. Studovala grafiku a sochařství. Po dvou semestrech musela studium přerušit – Židům nebylo dovoleno studovat. Profesor Lichtak od sochařství ji nenápadně zaměstnal jako asistentku.

Když už nebylo možné pracovat ani nelegálně, odjela do Prahy. Petr Kien, židovský umělec vyhozený z Akademie, učil mládež v synagoze na Vinohradech. Dina se znovu zapsala na grafiku.

„Jednoho dne jsme museli začít nosit hvězdy. Bylo nutné si ji pevně přišít na plášť. Když jsem tak poprvé šla do školy, přemýšlela jsem, co dělat, kam s očima. A najednou jsem uviděla muže – šel proti mně a také měl žlutou hvězdu. Usmáli jsme se na sebe. Díky tomu jsem se cítila trochu lépe.“

Dina studovala rok. Ve volných chvílích si tajně sundávala hvězdu a mizela do kina.

Až z Brna přišla zpráva: matka jde do ghetta. A tak odjela z Prahy a připojila se k těm, kteří se, namačkaní ve vlcích a vagonech označených písmenem „U“, stali transportem. Byly jí čtyři měsíce, když se rodiče, Richard a Jana, rozvedli. Otec vychovával další děti s jinou paní Gottliebovou.

„Když jsem se narodila, dal mi jméno Anna Marie. A své druhé dceři – Marianna. Asi aby se mu to nepletlo. *Dina* je moje židovské jméno, změnila jsem si ho sama.“

První den v Terezíně – a devatenácté narozeniny. Zanedlouho Dina potkala Hirsche a další známé.

## ZLÝ FLAŠINETÁŘ BRUNDIBÁR

Terezín: klaustrofobické městečko, které „Führer daroval Židům“. Záhony, květiny, hudební pavilon a ukazatele „Lázně“ nebo „Park“, a v tom parku navíc dětské hřiště. A jídelní lístek v čisté jídelně. A vybrané zboží ve výkladních skříních.

Jenže pouze jednou, když v roce 1944 přijela delegace Mezinárodního červeného kříže, který se zajímal o Židy ze západní Evropy, protože sem nevozili jen ty české. Představení v ghettu se muselo povést, proto už se začaly uvězněné děti na tuto příležitost připravovat. Měly na ulici objímat velitele Rahma a prosit ho: „Strýčku, pohraj si s námi.“ Odpověděl: „Dnes ne, dnes nemám čas, ale zítra to napravím.“ A vytáhl z kapsy plechovku sardinek. Na to měly děti zakřičet: „Zase sardinky?!“

Normálně to v Terezíně vypadalo takhle: žádné obchody, jídlo na lístky, lidé dostávali hrnek řídkého mléka týdně; pořád bylo málo vody, a tak se brambory před vařením nemyly; v barácích byli všichni namačkaní, řádily vši a štěnice; průjem, tyfus; zima, protože v kamnech se netopilo.

Ghettem prošlo patnáct tisíc dětí. Rodiče vídaly jen navečer, když přicházeli z nucených prací v kuchyních, pekárnách

a dílnách. Na noc se opět vracely do malých pokojů dětského domova. Učitelé, kteří se dětem věnovali, je legálně učili výtvarnou a hudební výchovu, tajně pak matematiku, dějepis a zeměpis. Hebrejšтина byla volitelná. Jeden žák vždycky hlídkoval.

Vychovatelé dělali, co mohli, aby jim trochu zpříjemnili život. Konaly se koncerty, představení a výstavy, dokonce i dětské opery. Největším hitem byla nakonec inscenace *Brundibára* s hudbou Hanse Krásky. Malí hrdinové Pepíček a Aninka vystupují na náměstí městečka. Vydělávají na mléko pro nemocnou matku. Pomáhá jim chytrý pes, obratná kočka a odvážná vlaštovka. Skupinku vyhání zlý flašinetář Brundibár (tak Češi hovorově říkají čmelákovi). Všichni věděli, jak představení chápat, a mělo desítky repríz. (Některé herce po letech našla americká režisérka Hilary Hersteinová, když točila dokument o holocaustu očima umělců. Film *Spatřené téměř očima* v roce 2010 vysílala polská televize TVP. Mezi hrdiny byla i Dina Gottliebová.) Fredy Hirsch organizoval terezínským dětem soutěže a závody. Dohlížel na jejich fyzickou zdatnost, ale také tu morální, protože ve zdravém těle zdravý duch. Nutil je cvičit, dbal na hygienu, kontroloval uši, krky a nohy.

Básníci, umělci, novináři, spisovatelé i profesori byli zavřeni na malém prostoru. Měli tisíce plánů. Jen aby zapomněli, aby si nepřipouštěli, co se stane. Ghetto zpívalo, cvičilo, poslouchalo přednášky, natáčelo filmy, přelo se o komunismus a sionismus. Milovalo se.

Dina po letech vypráví, že v Terezíně měla hlavu v oblacích. První láska. Jejím klukem se stal o pět let starší Karel Klinger.

„Pocházel z vesnice a do transportu se přihlásil se zvířaty. Vysvětloval esesákům, že neví, co s nimi má dělat. Pobavil je a v ghettu dohlížel na stáje. Měl tam na půdě pokoj, ve střeše si udělal okénko. Zasnoubili jsme se, na tajných schůzkách jsme se z postele dívali na hvězdy a vymýšleli jména našich budoucích dětí.“

Karla nechala v ghettu.